

Sotaorvot tarvitsevat valtiovallan tukea

Kanavan numerossa 4/2019 keskustelupalstalla oli Martti Valkosen kirjoitus ”Sotaorvot on jo poistettu arkistojen hämärään”, joka herätti myös minut tarttumaan aiheeseen. Valkonen oli saanut kimmokkeen kirjoitukselleen Hannu Niskasen ja Kaija Sepposen artikkelista ”Isättömyyden pitkä varjo” (Kanava 3/2019).

Martti Valkonen nostaa kirjoituksessaan esiin tärkeän sotaorpojen tukiasian. Hän mainitsee valtion myöntämän kertaluontoisen korvauksen ”verirahan”, joka maksettiin kertasummana sotaorvoille vv 1958-62. Valkosen mukaan summa oli ehkä 900 tai 1 100 uutta markkaa ja kuitattiin postikonttorissa.

En ole kuullut aiemmin puhuttavan tällaisesta ”verirahasta”. Kyselin myös muutamilta muilta sotaorvoilta, eivätkä hekään tienneet kyseisestä tuesta. En ihmettele, vaikka omalla kohdallani ko. tuen mahdollisuus olisi jäänyt huomaamatta. Olin ehtinyt suorittaa Helsingin yliopistossa filosofian kandidaatin tutkinnon, kunnes kuulin, että olisin ollut oikeutettu asumaan Domuksessa ilmaiseksi tuon kolmen vuoden ajan. Opiskelemaan lähdin pankkilainan turvin syksyllä 1958 ja siitä maksoin vapaiden markkinoiden vuokra-asunnon kuukausittain.

Valtiovalta tuki sotaorpojen kouluttautumista ammattiin. Pääsääntö oli, että sotaorvoille taattaisiin se koulutustaso, jonka isä olisi voinut kustantaa, jos olisi jäänyt henkiin. Tästäkin tiedottaminen oli huonoa eikä saavuttanut läheskään kaikkia sotaorpoja. Oppikoulua käyvää voitiin tukea keskikouluun saakka oppimateriaalin hankinnassa kuitteja vastaan. Vapaaoppilas toki olin, mutta niin olivat muutkin varattomien perheiden hyvin menestyvät oppilaat. Yliopisto-opiskelut kustansin itse, ensin lainalla sitten työllä.

Olen usein hämmästellyt, miten huonosti, epätasaisesti ja sattumanvaraisesti sotaorpojen tukeminen oli valtiovallan taholta järjestetty. Jos jotain tukea oli mahdollista saada, siitä ei kunnolla tiedotettu. Tuki piti lisäksi nöyrytä hakemaan kunnantöimistosta köyhäinavun luontoisesti ja sen saaminen saattoi olla osittain kiinni virkailijoiden asenteista. Erilaisten toimijoiden ja tahojen suuri määrä aiheutti järjestelmän sekavuutta. Erilaisiin tukiin oikeutetut sotelesket ja -orvot eivät saaneet tietoa oikeuksistaan eivätkä neuvontaa siitä, mistä ja miten he olisivat tukea voineet hakea. Joukkoon jäi useita väliinputoajia, jotka yksinkertaisesti eivät saaneet informaatiota ja opastusta avun hankintaan.

Lesken ja sotaorpojen huoltoeläke ei riittänyt jokapäiväiseen toimeentuloon. Yhteiskunta oli sodan aikana ja pitkään sen jälkeenkin aivan toinen kuin nyt. Monilla soteleskillä ei ollut omaa ammattia. Perheen perustaminen ja tuleva elämä oli rakennettu isän ammatin varaan. Sodanaikaisessa yhteiskunnassa isättömäksi jääminen oli aivan eri asia kuin nyky-yhteiskunnassa. Sotaorvot olivat turvattomassa asemassa.

Lapsen elämässä isättömyys korostui suhteettomalla tavalla. Menetin isäni Talvisodan viimeistä edellisenä päivänä noin puolivuotiaana, joten minulla ei ole hänestä mitään muistikuvaa. Lapsena muodostin kuitenkin omassa mielessäni hänestä lähes konkreettisen hahmon, joka seurasi minua koulumatkoilla. Ainakin koko kansakouluajan isän kaipuu oli jokapäiväistä ja jatkuvaa. Isän ikävä onkin yhteinen piirre kaikille sotaorvoille. Se on seurausta sodan ajan ja sodan jälkeisten lähivuosien kokemuksista. Sota aiheutti pienen lapsen mieleen trauman, joka on jättänyt jäljen koko elämän ajaksi kuten Niskasen ja Sepposen kirjoituksesta voi lukea. Eläkeiän kynnyksellä ajatukset siirtyvät yleensä lapsuuden aikoihin. Sodan aiheuttamat lapsuuden traumaattiset kokemukset pääsevät esiin ja heikentävät vanhuuden henkistä hyvinvointia.

Sotaorpojen järjestäytyminen yhdistyksiksi 2000-luvun taitteessa on osoitus yhteneväisistä lapsuuden kokemuksista, joiden vaikutukset oli tunnistettavissa eläkkeelle siirtymisen kynnyksellä. Ilmapiiri oli 90-

luvulla vapautunut. Sotaorpos voitiin nostaa puheenaiheeksi. Maahamme syntyi nopeasti vilkkaasti toimivia yhdistyksiä, joiden tärkeimpänä antina jäsenilleen on ollut vertaistuki.

Maassamme on vielä n. 20 000-25 000 sotaorpoa. Valtiovalta on antanut sotaorvoille aineettoman tunnustuksen vuonna 2013 ja RAY:n (nyk. STEA) varoilla kustantanut rintapielessä kannettavan sotaorpo-tunnuksen. Kaatuneitten Omaisten Liitto ry:n ylläpitämässä sotaorporekisterissä on yli 16000 sotaorpoa. Heidän keski-ikänsä on jo n. 80 vuotta, ja he tarvitsevat kuntoutusta. Monet ovat toimineet raskaissa pienipalkkaisissa ammateissa ja ovat tällä hetkellä heikossa taloudellisessa asemassa. - Sotaorvot ovat huonoista lähtökohdista huolimatta rakentaneet tätä maata työllään ainakin 1960-luvulta lähtien. Täten he ovat edesauttaneet sodanjälkeisen Suomen nopeaa taloudellista kasvua. - Valtiovallalla on vielä mahdollisuus suorittaa kunniavelka sotaorvoille saattamalla heidät lakisääteisen kuntoutuksen piiriin.

Hanna Tähti
Professori, emerita
Sotaorpo
Tampere